

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 26.08.2023
Kabul Tarihi / Date Accepted : 07.09.2023
Yayın Tarihi / Date Published : 30.09.2023
DOI : <https://doi.org/10.51576/ynd.1350476>
e-ISSN : 2792-0178

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

BİTLİS YÖRESİNDE YAYGIN OLARAK İCRA EDİLEN TRT THM REPERTUARINDA YER ALMAYAN TÜRKÜLERE YÖNELİK TESPİTLER

AKBUDAK, Hayri¹

ÖZ

Bu çalışmada Bitlis yöresinde yaygın şekilde icra edilen TRT THM repertuarında yer almayan türkülerin kayıt altına alınmasına yönelik farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca kayıt altına alınan türküler makam, usul ve tür yönünden analiz edilerek yörenin müzikal özelliklerine yönelik tespitlerde bulunup ilgili veriler ortaya çıkarılmıştır. Kültür analizi deseniyle yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak veriler ortaya çıkarılmıştır. Betimsel analiz ile çözümlenen veriler neticesinde tespit edilen altı türküden üçünün uşşak, birinin karcıgar, birinin hüseyini, birinin ise çargâh makamı etkisinde olduğu, ikisinin dört zamanlı ana usul, ikisinin beş zamanlı bileşik usul, diğer iki türkünün ise 10 zamanlı karma usule sahip olduğu, bunun yanında beş türkünün halay, bir türkünün ise oyun havası türünde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tespit edilen türkülerin yörede kulaktan kulağa aktararak günümüze kadar ulaştığı sonucundan hareketle bu türkülerin unutulmaması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından kayıt altına alma

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Türk Müziği ABD., hayri.akbudak@inonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4613-9561>

faaliyetlerinin önemli olduğu düşünülmüştür. Bu noktadan hareketle türkülerin kayıt altına alınması çalışmalarının bilhassa resmî kurumlarca büyük bir titizlikle ele alınması gerektiğine yönelik bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bitlis yöresi, Türk halk müziği, yöresel müzik, türkü derleme, anonim türkü.

FINDINGS ABOUT FOLK SONGS THAT ARE NOT INCLUDED IN THE TRT TURKISH FOLK MUSIC (TFM) REPERTOIRE, WHICH ARE WIDELY PERFORMED IN THE BİTLİS REGION

ABSTRACT

In this study, the objective is to raise awareness about the importance of recording folk songs from the Bitlis region that are not currently part of the Turkish Radio and Television Corporation (TRT) Turkish Folk Music (TFM) repertoire. Additionally, the recorded folk songs were analyzed in terms of maqam, style and genre, and relevant data were revealed by identifying the musical characteristics of the region. In this research, which was conducted in the culture analysis design, qualitative research methods were used to reveal the data. As the result of the data analyzed by descriptive analysis, it was concluded that three of the 6 folk songs were under the influence of *uşşak*, one *karçığar*, one *hüseyni* and one *çargâh* maqam, two of them had 4-time main usul, two of them had 5-time compound usul, and the other two folk songs had 10-time mixed usul, in addition, 5 folk songs were in the folk-dance genre and 1 folk song was in the traditional dance music genre. Based on the conclusion that the identified folk songs have been passed down from ear to ear in the region and reached to the present day, it is thought that recording activities are important in terms of not forgetting these folk songs and transferring them to future generations. From this point of view, some suggestions have been presented that the recording of folk songs should be handled with great care, especially by official institutions.

Keywords: Bitlis region, Turkish folk music, traditional music, folk song compilation, anonymous folk song.

GİRİŞ

Kültür, bir milletin hafızasını oluşturan en temel unsurdur. İnsan, kültürü belirleyen bir varlık olması hasebiyle düşünceler, yaşam biçimi, gelenek ve görenekler insanın bulunduğu yerin tarihine ve coğrafyasına göre şekil alır. Buradan yola çıkarak Bitlis Halk müziğine değinmeden önce şehrin tarihi, coğrafyası ve folklor yapısı hakkında bilgi vermek, çalışmada daha nitelikli bir hâl alabilir.

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Bitlis Botan çayı ile karışan Bitlis Çayı'nın Güneydoğu Toroslar arasında açtığı dar vadide 1400 metre yükseklikte kurulan tarihi şehirdir (Tuncel, 1980: 102). Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu bölgesini birbirine bağlayan bölgede yer alan Bitlis, Siirt, Muş, Ağrı ve Van şehirleri ile komşu şehirdir. Bitlis'in Adilcevaz, Tatvan, Ahlat, Mutki, Hizan ve Güroymak olmak üzere toplamda altı ilçesi bulunmaktadır (Url-1).

Dicle kollarından birini oluşturan Bitlis çayı kenarına inşa edilen şehir, Van Gölü'nün Batı kıyısında bulunan Tatvan İskelesine 27 Km uzaklıkta yer almaktadır (Baş, 2010; Cayhan, 2017). Sınırları içerisinde Fırat, Karasu ve Botan nehirlerinin yanı sıra Van Gölü, Bulanık, Nazik ve Nemrut Krater gölü bulunan il, coğrafyası gereği yüksek ve engebeli bir yapıya sahiptir.

Bitlis tarihi açıdan önemli şehirler arasında yer almaktadır. Adının tam olarak nerden geldiği bilinmese de pek çok kaynakta yer alan bilgiye göre Büyük İskender'in emri ile şehri kurma yetkisi verilen Komutanının adı olan Badlis'ten geldiği varsayılmaktadır (Tuncel, 1980: 103).

Bitlis stratejik konumu gereği tarih içerisinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Asurlular, Urartular, Medler, Persler, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından hakimiyet altına alınmıştır (Taşcan, 2011; Kayaoğlu, 2014). Buna bağlı olarak Bitlis tarih boyunca hakimiyeti altına girdiği uygarlıkların inanişına, yaşam tarzına, mimari yapısına, kültür ve yaşama biçimine göre değişim göstermiş ve kültürel zenginlikler edinmiştir. Şehirde yer alan tarihi Kaleler, Camiler, Hanlar, Hamamlar, Medreseler, Mezarlıklar, Taş köprüler, evler tarihi zenginliği hakkında fikir vermektedir (Kayaoğlu, 2014; Gelişkan, 2015; Kuş, 2019).

Türk İslâm uygarlığının Anadolu'ya girmesinden Tanzimat dönemine kadar olan dönemde kültür hizmetleri Medreseler aracılığıyla şekillenen Bitlis'te, 1980 yılında maarif sistem ile birlikte devlet tarafından açılan mektepler önemli rol oynamıştır (Tiyenşan, 2005). Bitlis'te önemli yer edinen kültürlerden biri de düğün gelenekleridir. Bitlis düğün kültürü belirli ritüeller esas alınarak günümüze kadar uygulanan bir gelenek haline gelmiştir. Bitlis düğün kültüründe erkeklerin genellikle 18 yaşını geçmiş ve askerliğini yapmış olması, kız tarafının ise damat adayını kendi arzusuyla kabul etmesi beklenir. Bu süreçten sonra kız isteme, çeyiz dizme, Yüz alma, Gelin Hamamı, Kına Gecesi, Gelin alma,

Gelin ağlatma, sabahlık gibi uygulamalar ile süreç devam eder bu uygulamalar belirli ritüeller ve mâniler eşliğinde uygulanır (Tiyenşan, 2005). Düğünlerin önemli bir boyutunu da Halk oyunları oluşturmaktadır. Ekonomik ve coğrafi durumu Bitlis folklorunun şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Coğrafyanın vermiş olduğu sert koşullar, ekonomik imkanlar, Sosyo-kültürel durum Bitlis halay kültürünün şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu durum dahilinde kadim tarihten itibaren oluşturulan folklorik durum günümüze kadar şekillenerek ve belirli kültürel etkileşimlerle iç içe etkisini sürdürmüştür. Düğün kültüründen beslenen halk oyunları Bitlis halk müziğinin temellerinden birini oluşturarak halk müziğine farklı bir boyut kazandırmıştır (Karacar, 2020). Oyun müziği olarak da tabir edilebilecek bu tür, coğrafyanın insana sunduğu imkanlar dahilinde kültürel yapısını oluşturması ve bu unsurların insanların duygularına yansması ihtiyacı gelenekler silsilesi ile halk müziğine etki etmiştir. Buradan hareketle içinde bulunduğu toplumun yaşayışını, kültürünü, inanç yapısını, gelenek ve göreneklerini tarihinden izler taşıyan konuları, belirli ezgiler ve figürlerle ifade etme şekli Bitlis folklorunu ve halk müziğini ortaya çıkarmaktadır.

Türk halk müziği toplumun ortak duygu ve düşüncelerini, yaşadığı sosyal olayları, sevinç ve özlemleri, kahramanlıklarını, tarihi olaylarını samimi, coşkulu ve içli ezgilerle ifade etme sanatı olarak tanımlanabilir (Yener, 2006: 30).

Türküler formuna göre kırık hava (belirli bir dizi, ölçü ve ritim içerisinde seyreden ürünler) ve uzun hava (ölçü ve ritim bakımından serbest yapıya sahip ancak belirli bir dizi ve kurallar içinde hareket eden ürünler) olmak üzere 2 bölüme ayrılmaktadır (Büyükyıldız, 2005: 177).

Vural (2011: 402-403) türküleri konuları bakımından Lirik türküler (ninniler, aşk türküleri, gurbet türküleri, askerlik türküleri, eşkıya türküleri, doğa ve çoban türküleri ve ağıtlar), Anlatı türküleri (yörenin tarihini, yöreye ve yörede yer alan bireylere özgü konuları içeren türküler) Tören türküleri (bayram, düğün ve dini törenlere yönelik türküler) ve Oyun ve Dans türküleri (çocuk ve büyük oyunlarında söylenen türküler, taşlama, yergi ve güldürü, iş türküleri) olarak 4 bölüme ayırmıştır.

Türk halk müziğinde makamlar Basit makam, Şed (göçürülmüş) makam ve Bileşik makam olmak üzere 3 kısımda ele alınmaktadır.

Basit makamlar tam dördü ve tam beşli seslerin birbirine eklenmesiyle meydana gelir ve Çargâh, Kürdi, Bûselik, Rast, Basit Suzinak, Neva, Uşşak, Uzzal, Hüseyini, Zirgüleli Hicaz ve Karciğar makamlarından oluşur. Şed makamlar basit makamların başka perde üzerine göçürülmesi sonucu meydana gelen makamlardır ve Acem Aşiran, Hicazkar, Zirgüleli Suznak, Mahur, Sultaniyegâh, Şedaraban, Suzidil, Evcara, Ferahnüma, Aşkefza, Ruhnevaz, Nihavent makamları bu makamlar içinde

yer alır. Bileşik makamlar ise birden fazla makamın bir araya gelmesiyle oluşan makamlardır ve Hüzam, Bestenigâr, Zavil, Nikriz, Segâh, Saba, Neveser, Irak, , Nişabürek, Ferahnak, Eviç, Acem, Acem kürdi, Muhayyer kürdi, Sazkâr, Gerdâniye, Gülizar, Şehnaz, Ferahfeza, Bayatî Araban, Isfahan makamlarından oluşur (Aybars, 2011).

Türküler usul yapılarına göre ele alındığında Ana usuller (iki, üç ve dört zamanlılar), Birleşik Usuller (beş, altı, yedi ve sekiz zamanlılar) ve Karma usuller (10, 11, 12, 15, 16, 18, 20, 21 zamanlılar) olarak 3 grupta ele alınabilir (Sarisözen, 1962: 96).

Genellikle usta-çırak ilişkisine dayalı bir öğretim süreci izlenen geleneksel Türk halk müziğinde yakılan bir türkü, bestelenen bir ezgi, yazılan bir söz kulaktan kulağa aktarıldığından bir değişim sürecinden geçmektedir. Bu nedenle halk müziğinin genel yapısını olabilecek en doğal haliyle ortaya çıkarmak ve gelecek nesillere en yalın haliyle aktarılmasında, derleme çalışmalarının önemi büyüktür. Halk müziğinde derleme ürünün kaynağından bulunduğu en doğal haliyle birinci elden kaydederek belirli tasnif ve kaydetme süreçlerinden sonra müzik alanının hizmetine sunma çabası olarak tanımlanabilir (Arat, 2001; 14). Aydın (2002, :5) derlemeyi Ön çalışma, Saha (alan çalışması, Analiz etme ve Değerlendirme süreci olmak üzere 4 aşamada ele almıştır. Bu aşamalarla birlikte ulaşılmak istenen kaynağa en sistemli şekilde varılıp en yalın haliyle notaya aktarma, ses- video kaydı alma aracılığıyla derleme işlemi yapılabilir.

Türk halk müziğine yönelik derleme çalışmalarının tarihi süreçleri ele alındığında Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren üzerinde titizlikle çalışılan bir süreci kapsamaktadır. 1917 den itibaren Dârülelhan kurumu başta olmak üzere Maarif Vekaleti gibi kurumlarda 800 e yakın türkü derlenmiş belirli aralıklarla bölüm bölüm yayımlanmıştır (Aksu,1999; Dalkıran, 2013; Akkaş, 2015; Kolukırık, 2014). Daha sonra Ankara Halk Evi aracılığıyla Türkiye' ye davet edilen Macar besteci ve Müzikolog Bela Bartok, kurduğu derleme heyetiyle birlikte Anadolu'nun dört bir yanına ulaşmış ve burada derleme çalışmaları yapmıştır (Gök ve Doğan, 2014). Bunun dışında dönemde Ankara Devlet Konservatuvarı derlemeye yönelik geniş çaplı bir araştırma süreci başlatmış ve bu araştırmalar sonucu 700'e yakın Türkü kayıt altına alınarak arşivlenmiştir (Kaya; 2014; Nacakçı ve Canbay, 2019). 1961 döneminden itibaren ise derleme çalışmalarının büyük bölümü TRT tarafından belli aralıklara yapılmaya devam etmiştir. Günümüze geldiği süreçte derleme çalışmaları bu kurumların yanı sıra üniversitelere bağlı Türk halk müziği konservatuvarları tarafından da yürütülmeye devam etmektedir. Bir toplumun yapı taşı olan kültürünün unutulmaması ve geleneklerini sürdürmesi açısından derleme çalışmaları önemli bir durum arz etmektedir. Milletlerin hafızasını ayakta tutan en temel unsurlardan

biri de tarih içerisinde yaşayan insanların bugüne getirdikleri ürünleri gelecek nesillere aktarmak için kayıt altına alınması mühim bir durum teşkil etmektedir. Literatüre kazandırılan tüm kültür unsurlarının gelenekten geleceğe aktarılmasının teminat altına alınması açısından önemli bir durumdur. Yapılan derleme çalışmaları neticesinde Türk Radyo ve Televizyon Türk Halk Müziği repertuarına kazandırılan Bitlis yöresine ait ulaşılabilen 21 türkünün yer aldığı görülmektedir. Bu türküleri makamsal açıdan ele alındığında Uşşak makamı ağırlıklı olduğu, bunun yanında Hüseyini, Karcıgar, Rast, Çargâh, Buselik ve Hicâz makamlarının da yer aldığı, Usul yönünden incelendiğinde 2, 3, 4, 6, 10, 12 zamanlı olduğu, tür bakımından incelendiğinde ise halay türkülerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir (Akbulak, 2023).

Çalışmanın Amacı

Çalışmada Bitlis yöresinde yaygın şekilde icra edilen TRT THM repertuarında yer almayan türküleri kayıt altına alınmasına yönelik farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca kayıt altına alınan türküleri makam, usul ve tür yönünden analiz edilerek yörenin müzikal özelliklerine yönelik tespitlerde bulunulmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Kültür analizi deseninde yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan kültür analizi belirlenen grubun kültürel oluşumlarını tanımlama ve yorumlama üzerine odaklanmış, kullanılan veri kaynakları ise kültürü oluşturan ve bu oluşumdan etkilenen bireyler ve topluluklar olarak ifade edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 70). Çalışmada incelenen türküleri bu açıdan kültürü oluşturan ve etkilenen veri kaynakları olarak ele alınmıştır. Bu süreçte Bitlis yöresinde Ahlat, Adilcevaş ve şehir merkezinde gerçekleştirilen geleneksel düğün törenlerinde mahalli sanatçılar tarafından söylenen türküleri ses ve video cihazı aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Daha sonra kayıt altına alınan türküleri içeriği ile ilgili yörenin bilinen müzisyen ve halk bilimcileri olan Bilal Dursun, İsmail Yurttaş ve Selim Demirkol ile görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır. Kayıt altına alınan anonim türküleri betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Bu yaklaşıma göre toplanan veriler önceden belirlenen durumlara göre özetlenip yorumlanır. Buradaki amaç okuyucuya düzenlenmiş ve yorumlanmış veriler sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Buradan hareketle notaya aktarılan türküleri makam, usul ve tür yönünden analiz edilmiştir.

Sınırlılık

Çalışmada elde edilen veriler Bitlis yöresine ait TRT THM repertuarında yer almayan ulaşılabilen anonim türkülerle sınırlıdır.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde Bitlis yöresine ait tespit edilebilen ve derlemesi henüz yapılmamış altı adet eser ele alınmış olup bu eserler belirli değişkenler yönünden analiz edilerek ilgili veriler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ancak eserlerin analiz edilmesine yönelik Türk halk müziği değerlendirme kriterleri esas alınmıştır. Bu noktada THM değerlendirme kriterlerine yönelik bazı problemlerin var olduğu göz önünde bulundurularak öncelikle analiz süreci ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Genellikle THM eserlerinde yapılan analizler TSM’de yapılan analizler ile karıştırılmaktadır. THM ve TSM aynı müzik türünün birer kolu olmasına karşın her iki müzik türünde olan farklı sistemleşme çalışmaları bu karışıklığı ortaya çıkarmaktadır. Benzer şekilde Türk müziğinde makamsal diziler TSM ve THM’de farklı isimlendirmelerle karşımıza çıkmaktadır. Örneğin yakın zamana kadar THM’de makamsal diziler “ayak” terimi ile adlandırılmıştır (Pelikoğlu, 2007).

TSM ve THM de ortak makam isimlerinin kullanılmasının var olan problemlerin giderilmesinde tam olarak çözüm sağladığı söylenemez. Çünkü TSM ve THM de kullanılan mevcut ses sistemleri bu konuda farklılık oluşturmaktadır (Karkın ve Haşhaş, 2014: 128). Dolayısıyla mevcut durumda TSM’de kullanılan ses sistemi üzerinde gösterilen makamların THM’de karşılığı tam olarak bulunmamaktadır. Var olan problemler de tam olarak bu noktada kendini göstermektedir. Ayrıca TSM ve THM’nin oluşum süreçlerinde en belirgin noktanın eserlerin üretilmesinde kurallılık ve kuralsızlık üzerine olduğu görülmektedir. TSM’de eserler makamsal özellikler göz önünde bulundurularak bilinçli ve kurallı bir şekilde bestelenirken THM’de eserler makamsal özelliklerin göz önünde bulundurulması kaygısını taşımamaktadır (Göktaş ve Güler, 2020:83). Dolayısıyla THM eserlerinde yapılacak analizler TSM’de olduğu gibi analiz edilememekte, analiz edilmeye çalışıldığı takdirde ise problemlerli bir hal almaktadır. Bu doğrultuda THM eserlerinin TSM’de olduğu gibi tam bir makam analizi yapılması yerine eser üzerinde tespit edilen verilerin örtüştüğü ortak özelliklerin çokluğuna göre herhangi bir makamın etkisinde olduğunu söylemenin daha çözümcü olacağı düşünülmektedir.

Bögün Bir Dere Geçtim Türküsüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Bögün Bir Dere Geçtim

Yöresi: Bitlis
Anonim

Notaya Alan: Hayri Akbudak
Aktaran: Bilal Dursun

Bö gün bir de re geç tim Bö gün
5 bir de re geç tim i ti r dim pi ça
9 ğı mı i ti r dim pi ça ğı mı
13 kız sa na kü çük der le r kız sa
17 na kü çük der ler r sön dü r dün o ca
21 ğı mi sön dü r dün o ca ğı mi
25 oy ni ye ha nım ni ye oy ni
29 ye ha nım ni ye öl dü m yar di ye
33 di ye öl dü m yar di ye di ye

Nota 1. Bögün bir dere geçtim türküsü.

Martinim atılmıyor
Beş bine satılmıyor
Bu uzun gecelerde
Yalnız yatılmıyor

Kayada yılan öter
Bağdatta hurma biter
Ergen kızın koynunda
Yapraksız meyve biter.

Pişigi piçakladım
Tivini saçakladım
Baktım yar yok yanımda
Yastığımı kucakladım

Bögün bir dere geçtim isimli türkünün donanımına bakıldığında si bemol 2 arızası görülmektedir. Eser içerisinde ise Mi bemol perdesine yer verilmiştir. Nota üzerinde eserin bitiş sesi Do perdesi olarak görülmektedir. Ancak ezginin kulakta bıraktığı etki bakımından bitiş sesinin Do perdesi olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eser içerisindeki sesler incelendiğinde bir diziyi oluşturamayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle eserin tam olarak herhangi bir makamı yansıttığını söylemek güç olsa da ortak özelliklerin fazla olması bakımından Karcıgar makamı etkisinde olduğu söylenebilir. Eser usul bakımından incelendiğinde beş zamanlı birleşik usul olup 2+3 düzümine sahiptir. Eser tür olarak ele alındığında ise kırık hava formuna sahip halay türünde olduğu görülmüştür.

Emman Yemman Türküsüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Emman Yemman

Yöresi: Bitlis
ANONİM

Notaya Alan: Hayri Akbudak
Aktaran: Bilal Dursun

E m man ye m man

3
dağ dan kes tim ke res te dağ dan kes dim ke res te

5
E m man ye m man

7
kuş bes le dim ka fes te kuş bes le dim ka fes te

Nota 2. Emman yemman türküsü

Emman yemman dağdan hayladım kurdu
Emman yemman atım terledi durdu
Emman yemman karşıdan gelen güzel
Emman yemman beni yürekten vurdu

Emman yemman değirmen üç dolaşır
Emman yemman suyu sarhoş dolandır
Emman yemman aғam bir kuşak vermiş
Emman yemman belime üç dolaşır

Emman yemman su gelir başa değer
Emman yemman kirpikler kaşa değer
Emman yemman ağam bir kuşak vermiş
Emman yemman azizdir başa değer

Emman Yemman isimli türkünün donanımına bakıldığında si bemol 2 arızası görülmektedir. Nota üzerinde eserin bitiş sesi Re perdesidir. Ancak ezginin kulakta bıraktığı etki bakımından bitiş sesinin Re perdesi olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eser içerisindeki sesler incelendiğinde bir diziyi oluşturamayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle eserin tam olarak herhangi bir makamı yansıttığını söylemek güç olsa da ortak özelliklerinin fazla olması bakımından Uşşak makamı etkisinde olduğu söylenebilir. Eser usul bakımından incelendiğinde dört zamanlı ana usuldür. Eser tür olarak ele alındığında ise kırık hava formuna sahip oyun havası olduğu tespit edilmiştir.

Gülüm Bizim Bağın Başını Türküüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Gülüm Bizim Bağın Başını

Yöresi: Bitlis
Anonim

Notaya Alan: Hayri Akbudak
Aktaran: Bilal Dursun

Gü lüm bi zim bağ ın ba şı
5 nı gü lüm hoy na r hoy na r hoy na r
9 ey ey gü lüm seç tim i fak
13 ta şı nı gü lüm hoy na r hoy na r
17 hoy na r hey

Nota 3. Güllüm bizim bağın başını

Güllüm bizim bağda susam var
Güllüm hoynar hoynar hoynar ey
Güllüm var desem demesem var
Güllüm hoynar hoynar hoynar ey
Güllüm benim yârim çok güzel
Güllüm hoynar hoynar hey

Gülüm ne zalım anası var
Gülüm hoynar hoynar hoynar ey

Gülüm Bizim Bağın Başını isimli türkünün donanımına bakıldığında herhangi bir arıza görülmemektedir. Nota üzerinde eserin bitiş sesi Do perdesidir. Ezginin kulakta bıraktığı etki bakımından da bitiş sesinin Do perdesi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca eser içerisindeki sesler incelendiğinde bir diziyi oluşturamayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle eserin tam olarak herhangi bir makamı yansıttığını söylemek güç olsa da ortak özelliklerin fazla olması bakımından Çargâh makamı etkisinde olduğu söylenebilir. Eser usul bakımından incelendiğinde beş zamanlı birleşik usul olup 2+3 düzümündedir. Eser tür olarak ele alındığında ise kırık hava formuna sahip halay türünde olduğu tespit edilmiştir.

Hay Hori Hori Türküsüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Hay Hori Hori

Yöresi: Bitlis
ANONİM

Notaya Alan: Hayri Akbudak
Aktaran: Bilal Dursun

Gi de rem kı ra ğı nan gül biç ti m o ra ğı nan
i tir dim naz lı ya ri a ra ram çı ra gı nan
hay ho ri ho ri ho ri var ya del le rin ya ri var
sen ağ la ma sev di ğim be nağ la sam ye ri var

Nota 4. Hay hori hori türküsü

Sehende buğda uni demirlidir demirli
Oğlan kızı alacak yeminlidir yeminli
Hay hori hori hori hori var yad ellerin yari var
Sen ağlama sevdiğim ben ağlasam yeri var

Kapıda durmuş gelin, kemere koymuş elin
Gızınan bazar olmaz, dinim imanım olmaz
Hay hori hori hori hori var yad ellerin yari var
Sen ağlama sevdiğim ben ağlasam yeri var

Deniz altı horasan, ara meni bulasan
Gündüz hayelen getir, gece düşte göresen
Hay hori hori hori hori var yad ellerin yarı var
Sen ağlama sevdiğim ben ağlasam yeri var

Hay Hori Hori isimli türkünün donanımına bakıldığında si bemol 2 arızası görülmektedir. Nota üzerinde eserin bitiş sesi La perdesidir. Ezginin kulakta bıraktığı etki bakımından da bitiş sesinin La perdesi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca eser içerisindeki sesler incelendiğinde bir diziyi oluşturamayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle eserin büyük ölçüde bir makamın etkisinde olduğunu söylemek güç olsa da La- Re perdeleri arasındaki Uşşak çeşninin varlığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla eserin bütünüyle olmasa da La- Re arasındaki Uşşak çeşniden dolayı Uşşak makamı etkisinde olduğu söylenebilir. Eser usul bakımından incelendiğinde dört zamanlı ana usuldür. Eser tür olarak ele alındığında ise kırık hava formuna sahip Halay türünde olduğu tespit edilmiştir.

Pencereden Bakıyor Türküsüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Pencereden Bakıyor

Yöresi: Bitlis
Anonim

Notaya Alan: Hayri Akbudak
Aktaran: Bilal Dursun

pen ce re den ba kı yo r es me roy di l ber
4 ki tap aç mış o ku yo r dil be roy di l ber
7 san ki be nim ya rim yo k es me roy di l ber
10 ba na ça lım sa tı yo r dil be roy di l ber
13 san ki be nim ya rim yo k es me roy di l ber
16 ba na ça lım sa tı yo r dil be roy di l ber

Nota 5. Pencereden bakıyor türküsü

Bugün ayın on dördü esmer oy dilber
 Kız saçını kim ördü dilber oy dilber
 Ördüyse anam ördü esmer oy dilber
 Ay karanlık kim gördü dilber oy dilber
 Ördüyse anam ördü esmer oy dilber
 Ay karanlık kim gördü dilber oy dilber

Penceren Bakıyor isimli türkünün donanımına bakıldığında Si bemol 2 arızası görülmektedir. Eser içerisinde ise Fa diyez 3 perdesine yer verilmiştir. Nota üzerinde eserin bitiş sesi Mi perdesi olarak görülmektedir. Ancak ezginin kulakta bıraktığı etki bakımından bitiş sesinin Mi perdesi olmadığı anlaşılmaktadır. Eser incelendiğinde La perdesiyle esere başlandığı dikkat çekmektedir. Kulakta bıraktığı etki bakımından bu sesin eser içerisinde dem sesi olarak kullanıldığı söylenebilir. Eldeki veriler ışığında eserin Hüseyini makamı etkisinde olduğunu söylemek mümkündür. Eser usul bakımından incelendiğinde 10 zamanlı karma usule sahip olup 2+3+2+3 düzumüne sahiptir. Eser tür olarak ele alındığında ise kırık hava formuna sahip Halay türünde olduğu tespit edilmiştir.

Hay Sunalar Türküsüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Hay Sunalar

Yöre: Bitlis
 ANONİM

Notaya Alan: Hayri Akbudak
 Aktaran: Bilal Dursun

ha y su na lar su na lar
 göl üs tü ne ko nar lar
 me nim me zar ta şı mı
 so r kö yü n de yo nar lar
 hır lı hı şır lı kız lar
 boy nu da ye şil li kız lar

Nota 6. Hay sunalar türküsü

Bizim dağlar dutludur
Dibi çayır otludur
Kurban olduğum Allah
El kızı ne datlıdır

O hırlı hışırlı kızlar
Boynu da boncuklu kızlar
Hırlı hışırlı kızlar
Boynu da boncuklu kızlar

Hay Sunalar isimli türkünün donanımına bakıldığında Si bemol 2 arızası ve eser içerisinde de genişletilmiş pest bölgede Fa diyez 3 perdesinin olduğu görülmektedir. Nota üzerinde eserin bitiş sesi La perdesidir. Ayrıca eser içerisindeki sesler incelendiğinde bir diziyi oluşturamayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle eserin tam olarak herhangi bir makamı yansıttığını söylemek güç olsa da ortak özelliklerin fazla olması bakımından Uşşak makamı etkisinde olduğu söylenebilir. Eser usul bakımından incelendiğinde 10 zamanlı karma usule sahip olup 3+2+2+3 düzumüne sahiptir. Eser tür olarak ele alındığında ise kırık hava formuna sahip Halay türünde olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmada Bitlis yöresine ait TRT THM repertuarında kayıtlı olmayan türküler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yörede yapılan alan araştırması sırasında anonim olup halk tarafından yaygın bir şekilde çalınıp söylenen toplam altı adet türküye ulaşılmıştır. Ulaşılan bu türküler mahalli sanatçılar aracılığıyla kayıt altına alınıp notaya aktarılmıştır. Yapılan çalışmada üç türkünün Uşşak, bir türkünün Hüseyini, bir türkünün Karcıgar, bir türkünün ise Çargâh makamı etkisinde olduğu görülmüştür. Ele alınan türkülerin ikisinin dört zamanlı ana usul, ikisinin beş zamanlı birleşik usul ve diğer ikisinin ise 10 zamanlı karma usul'den oluştuğu görülmektedir. Bitlis yöresine ait notaya aktarılan altı türkü tür olarak ele alındığında ise beş türkünün halay türünde, bir türkünün ise oyun havası türünde olduğu tespit edilmiştir. Kayıt altına alınan türküler Akbudak (2023)'ün yapmış olduğu çalışmada Bitlis yöresindeki TRT THM repertuarında yer alan türkülerle karşılaştırıldığında bu türkülerin yörenin makam, usul ve tür yönünden müzikal özellikleri ile benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Kayıt altına alınan bu türkülerin büyük ölçüde yöredeki geleneksel düğün törenlerinde icra edildiği tespit edilmiştir. Çalışmada ele alınan türkülerin TRT THM repertuarında yer almadığı halde yörenin mahalli sanatçıları tarafından kulaktan kulağa aktararak varlığını sürdürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Bitlis yöresinde kayıt altına alınmayan birçok eser kulaktan kulağa aktarılmaya devam etmektedir. Buna bağlı olarak Bitlis ve diğer yörelerde bu şekilde varlığını sürdüren türkülerin kayıt altına alınmadığı takdirde zamanla unutulacağını söylemek mümkündür. Dolayısıyla pek çok yörede türkü derlenmesine yönelik çalışmaların üzerinde önemle durulması gerektiği önerilmektedir. TRT THM repertuarı incelendiğinde Bitlis yöresine kayıtlı türkülerin büyük çoğunluğunun 1970’li ve 1990’lı yıllarda yapıldığı gözlemlenmiş olup, resmi kurumlarca yapılan derleme çalışmalarının belli aralıklarla sürdürülmesi gerektiği önerilmektedir. Yapılacak bu çalışmaların, türkülerin unutulmaması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Daştan (2018); Kayapınar ve Özaltunoğlu (2019); Önlü, Öztürk, Hamzaçebi, Karadeniz (2019)’a ait çalışmalarda da benzer önerilere rastlanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akbudak, H. (2023). Bitlis türkülerinin makam, usul ve form yönünden incelenmesi. *Taras Shevchenko 9. International Conference on social Sciences Ukraine*, 9(1), 84-106.
- Akkaş, S. (2015). *Türkiye’de cumhuriyet dönemi kültür ve müzik politikaları (1923-2000)*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.
- Aksu, C. (1999). Folklorumuzda türkü derlemeciliği. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 5, s. 1-5.
- Arat, S. (2001). *Türk halk müziğinde derleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aybars, B. (2011). *Türk mûsikîsi temel bilgileri*. (2.Baskı). İstanbul: İkinci Adam.
- Aydın, A. F. (2002). Geleneksel Türk halk müziğinde derleme teknikleri. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Türk Halk Bilimi Topluluğu*, Ankara, (17 s 34).
- Baş, G. (2010). Gelenek ve gelecek arasında sıkışan bir tarihi kent: Bitlis. *History*, 2, 2.
- Büyükyıldız, H.Z. (2015). *Türk halk müziği: Ulusal Türk müziği* (1.Baskı). İstanbul: Arı Sanat.
- Cayhan, C. (2017). *Yerel yönetimlerin eğitim hizmetlerindeki rolü: Bitlis örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Dalkıran, E. (2013). “*Türkiye’deki müzik türleri ve gelişimleri*”, (Ed) Zeki Nacakcı ve Alaattin Canbay, Müzik Kültürü, (s. 173-194). Ankara: Pegem Akademi.
- Daştan, N. (2018). Bayburtlu halk şairi İmdat Sancar’dan derlenen hikâyeli türküler. *Atatürk*

Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 63, 305-323.

Gelişkan, N. N. (2015). *Matrakçı Nasuh gözüyle Bitlis*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gök, E., & Doğan, İ. (2022). Bela Bartok'un Anadolu'da yaptığı derleme çalışmaları. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 14(2),) 113-130.

Güler, E. & Göktaş, U. (2020). Arel-Ezgi-Uzdilek ses sistemine göre Türk müziği basit makam dizilerinin bağlamanın mevcut perde sistemiyle karşılaştırılması. *İnönü Üniversitesi kültür ve Sanat Dergisi*, 6(2), 72-85.

İnternet: Url-1 T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Bitlis İl Tarım ve Orman Müdürlüğü <https://bitlis.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Ilimiz-Hakkinda-Genel-Bilgiler#:~:text=Bitlis'in%20Hizan%2C%20Mutki%2C,k%C3%B6ylerin%20245'i%20orman%20k%C3%B6y%C3%BCd%C3%BCr> (erişim tarihi: 18.08.2023)

Karacar, U. (2020). *Bitlis türküleri üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Karkın, M. & Haşhaş, S. (2014). Geleneksel Türk halk müziğinde tür sınıflandırmaları, terminoloji ve ayak kavramı konuları üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 10(1), 118-130.

Kaya, C. V. (2014). *Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Halk müziği alan araştırmaları kataloğu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Kayaoğlu, İ. (2014). Batılı Gezginlerin Bitlis İzlenimleri. *Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı-BETAV*, 52-62.

Kayapınar, U., & Özaltunoğlu, Ö. (2019). Sivas İmranlılı Ozan İsa Koç türkülerinin derlenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 638-655.

Kolukırık, K. (2014). Osmanlı Devleti'nde ilk resmî konservatuvar olan Dârülelhanda derleme ve yayım faaliyetleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(35), 479-798.

Kuş, A. (2019). Kuş, A. (2019). H.F.B. Lynch'te 19. yüzyılın sonunda Bitlis. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38 (66) , 300-325.

Nacakcı, Z. & Canbay, A. (2019). Türk Halk Müziği Derleme Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri. *1.Uluslararası Sanad Kongresi*, 1(1) 125-131.

Önlü, A. & Karadeniz, S. Ö. G. H. Ç. (2019). Giresun ili sınırları içerisindeki kayıt altına alınmamış türkülerin derlenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 8(61), 15-24.

Pelikoğlu, M. C. (2007). *Mesleki müzik eğitiminde geleneksel türk halk müziği dizilerinin isimlendirilmesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sarısozen, M. (1962). *Türk Halk Musikisi usulleri*. Ankara: Şahıs Yayınevi.

Taşcan, O. (2011). *Tarih öğretiminde mekân kullanımı ve öğretmen görüşleri (Bitlis ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Tiyenşan Eker, N. (2005). *Bitlis folklorü ve örnekleri*. Ankara: Nergiz Matbaa.

Tuncel, M. (1980). Bitlis şehri. *Coğrafya Araştırmaları*.

Vural, F. G. (2011). Türk kültürünün aynası: türküler. *Fine Arts*, 6(3), 397-411.

Yener, S. (2006). *Liseler için müzik, lise 1 ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Culture is the most fundamental element that forms the memory of a nation. Since man is an organism that determines culture, thoughts, lifestyle, traditions and customs take shape according to the history and geography of the place where man is located. From this point of view, giving information about the history, geography and folklore structure of the city before mentioning Bitlis Folk Music can make the study more qualified.

Bitlis, located in the Eastern Anatolia Region of Turkey, is a historical city established at an altitude of 1400 meters in the narrow valley opened between the Southeastern Taurus Mountains by Bitlis Stream, which intermixes with Botan Stream (Tuncel, 1980: 102). Bitlis, which is located in the region connecting the Eastern Anatolia Region and the Southeastern region, is a neighboring city with the cities of Siirt, Muş, Ağrı and Van. Bitlis has six districts in total, namely Adilcevaz, Tatvan, Ahlat, Mutki, Hizan and Güroymak (Url-1).

Bitlis is among the historically important cities. Although it is not known exactly where its name comes from, it is assumed that it comes from Badlis, the name of the commander who was authorized to establish the city by the order of Alexander the Great according to the information in many sources (Tuncel, 1980: 103).

Bitlis has hosted many civilizations in history due to its strategic location. It was ruled by Assyrians, Urartians, Medes, Persians, Byzantines, Seljuks and Ottomans (Taşcan, 2011; Kayaoğlu, 2014).

One of the most important cultures in Bitlis is wedding traditions. Bitlis wedding culture has become a tradition that has been practiced until today based on certain rituals. Practices such as asking for a girl in marriage, arranging dowry, paying to see the bride's face, bridal bath, henna night, taking the bride from home, crying the bride, and dressing gown are important rituals reflecting this culture, and these rituals are accompanied by folk songs (Tiyenşan, 2005). Folk dances constitute an important dimension of these weddings. The economic and geographical situation plays an important role in shaping its folklore. The harsh conditions caused by geography, economic opportunities, socio-cultural situation have been effective in shaping Bitlis halay culture. In this context, the folkloric situation created since ancient history has been shaped until today and has continued its impact intertwined with certain cultural interactions. Folk dances fed by the wedding culture have formed one of the foundations of Bitlis folk music and brought a different dimension to folk music. This genre, which can also be described as dance music, has influenced folk music with the series of traditions that geography creates its cultural structure within the possibilities offered to human beings and the need for these elements to be reflected in people's emotions. From this perspective, the way of expressing the life, culture, belief structure, traditions and customs of the society in which it is situated with certain melodies and figures reveals Bitlis folklore and folk music. In traditional Turkish folk music, which generally follows a teaching process based on the master-apprentice relationship, a folk song, a melody composed, a lyric written goes through a process of change as it is passed from ear to ear. For this reason, compilation studies are of great importance in revealing the general structure of folk music in its most natural form and transferring it to future generations in its simplest form. Compilation studies are important in terms of not forgetting the culture, which is the building block of a society, and maintaining its traditions. One of the most fundamental elements that keeps the memory of nations alive is that it is important to record the products brought to the present day by people living throughout history in order to transfer them to future generations. This is an important aspect in terms of ensuring that all cultural elements brought to the literature are transferred from tradition to the future.

Purpose of the Study

In the study, it was aimed to raise awareness about the recording of folk songs that are not included in the TRT TFM repertoire, which are widely performed in Bitlis region. In addition, the recorded folk songs

were analyzed in terms of maqam, usul and genre and it was attempted to make determinations about the musical characteristics of the region.

Method

In this study, qualitative research methods were used in the culture analysis design. The culture analysis used in the study was focused on defining and interpreting the cultural formations of the identified group, and the sources of data used were stated as individuals and communities that constitute the culture and are affected by this formation (Yıldırım & Şimşek, 2008: 70). In this respect, the folk songs analyzed in the study were considered as data sources that constitute and are affected by culture. In this process, folk songs sung by local artists in traditional wedding ceremonies in Bitlis region were recorded through audio and video equipment. The recorded anonymous folk songs were analyzed by descriptive analysis. According to this approach, the data collected are summarized and interpreted according to predetermined situations. The aim here is to present the reader with organized and interpreted data (Yıldırım & Şimşek, 2008: 224). From this point of view, the notated folk songs were analyzed in terms of maqam, usul and genre.

Limitations

The data obtained in the study are limited only to the anonymous folk songs of Bitlis region that are not included in the TRT TFM repertoire but can be accessed.

Conclusion and suggestions

In this study, it was attempted to identify the folk songs of Bitlis region that are not registered in the TRT TFM repertoire. During the field research in the region, a total of 6 anonymous folk songs, which are widely played and sung by the people, were identified. These folk songs were recorded and notated by local artists. In the study, it was observed that 3 folk songs were influenced by Uşşak, 1 folk song by Hüseyini, 1 folk song by Karcıgar and 1 folk song by Çargâh maqam. It is seen that two of the folk songs are composed of 4-time main usul, two of them are composed of 5-time combined usul and the other two are composed of 10-time mixed usul. When the 6 notated folk songs belonging to the Bitlis region were analyzed in terms of genre, it was determined that 5 folk songs were in the halay genre and 1 folk song was in the dance music genre. When the recorded folk songs were compared with the folk songs in the TRT TFM repertoire in Bitlis region in the study conducted by Akbudak (2023), it was concluded that

these folk songs were similar to the musical characteristics of the region in terms of maqam, usul and genre. It was also found that these recorded folk songs were mostly performed in traditional wedding ceremonies in the region. Although the folk songs discussed in the study are not included in the TRT TFM repertoire, it has been concluded that they continue to exist by being passed on from ear to ear by the local artists of the region.

Many songs that are not recorded in Bitlis region continue to be transmitted from ear to ear. Accordingly, it is possible to say that the folk songs that continue to exist in Bitlis and other regions in this way will be forgotten over time if they are not recorded. Therefore, it is suggested that efforts to compile folk songs in many regions should be prioritized. When the TRT TFM repertoire was examined, it was observed that most of the folk songs recorded in Bitlis region were made in the 1970s and 1990s, and it was concluded that the studies were insufficient. From this point of view, it is suggested that the studies carried out by official institutions should be continued uninterruptedly. It is believed that these studies are important to ensure that folk songs are not forgotten and passed on to future generations. Similar recommendations are found in some other studies by Daştan (2018); Kayapınar and Öztunođlu (2019); Önlü, Öztürk, Hamzaçebi, Karadeniz (2019).